

Kremeneckaja, A.V.
A MŰSZAKI KÖNYVTÁRAK BIBLIOGRÁFIAI MUNKÁJÁNAK
TERVEZÉSE ÉS ÖSSZEHANGOLÁSA

Az SzKP Központi Bizottságának "A szovjet könyvtárügy helyzete és megjavításának módja" című határozata általában pozitívan értékelte a könyvtári hálózatban végzett bibliográfiai munkát, de jelentős fogyatékokra is rámutatott. A bibliográfiák gyakran elszakadnak a kommunizmus építésének gyakorlati szükségleteitől, nem segítik elő a műszaki fejlesztés feladatainak megoldását és a dolgozók eszmei-politikai, valamint műszaki tudományos színvonalának emelését. Gyenge a műszaki tudományos bibliográfiai munka. Kevés bibliográfia jelenik meg a tudomány, a technika és a termelés konkrét kérdéseiről különféle olvasókatételek számára, illetve az egyes szakmák munkásainak támogatására. Ugyanakkor nem ritka az azonos típusu, azonos tárgy bibliográfia több helyen való kiadása; ez nem kívánatos párhuzamosságot, felesleges erő- és pénz pazarlást jelent.

A határozat szellemében meg kell gyorsítanunk az országos bibliográfiai terv összeállításának megszervezését. Meg kell kezdeni a könyvtárak és a tájékoztató szervek munkájának összehangolását is. Az össz-szövetségi bibliográfiai terv összeállítása a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma mellett működő Könyvtárügyi Tanács egyik legfontosabb feladata.

A műszaki bibliográfiai tevékenység tervezése és összehangolása az Állami Nyilvános Tudományos Műszaki Könyvtár /Goszudarsztvennaja publicsnaja naucsno-technicseszkaja biblioteka - GPNTB/ feladata, lévén ez az intézmény a műszaki könyvtárak módszertani központja.* A műszaki bibliográfia fejlesztésének távlati tervét a műszaki könyvtárak bibliográfusai állítják össze. A GPNTB megszervezése és össz-szövetségi bibliográfiai terv kidolgozása lehetővé teszi azoknak a nem kis nehézségeknek a leküzdését, amelyek abból erednek, hogy a műszaki könyvtárak sok felügyeleti hatóság alá tartoznak. A bibliográfiai kiadványok tökéletes nyilvántartása, összehangolása és a könyvtárak együttműködése révén el kell látni az ipar minden ágát folyamatos és lezárt tudományos szakbibliográfiákkal,

* V.8.: Könyvtári Figyelő. 5. évf. 1959. 2.sz. 70.p.

valamint ajánló bibliográfiákkal.

A műszaki bibliográfiai tevékenység össz-szövetségi távlati tervének összeállítására igen bonyolult munka, noha e téren is van bizonyos tapasztalatunk. Az Állami Tudományos Könyvtár /Goszudarsztvennaja naucsnaaja biblioteka - GNB/ 1935-ben kezdte meg bibliográfiák kiadását a nehézipari bibliográfiák központi tervének alapján. A tervben 61 könyvtár és tájékoztató szerv előirányzott bibliográfiai kiadványai szerepeltek. Évek hosszú során át készítettek összefogó terveket az iparági központi műszaki könyvtárak. A GNB fiókkönyvtárai kísérletet tettek a székhelyükön működő műszaki könyvtárak összefogó bibliográfiai tervének elkészítésére. Így például a harkovi fiókkönyvtár 1949-ben összeállította a harkovi műszaki könyvtárak bibliográfiai tevékenységének tervét. Az 1950-1953 években a GNB elkészítette a műszaki könyvtárak csoportjának bibliográfiai bizottságával karöltve a legnagyobb moszkvai műszaki könyvtárak bibliográfiai munkájának összesített terveit. Az 1953. évi terv 387 bibliográfiát ölel fel, köztük időszakos bibliográfiai tájékoztató kiadványokat, lezárt szakbibliográfiákat és ajánló bibliográfiákat. A tervben 71 ajánló bibliográfia szerepelt a főbb szakmák dolgozószámára.

Ezek az összesített tervek biztosították a könyvtárak együttműködését különböző típusú és rendeltetésű bibliográfiák készítésében és részben kiküszöbölték a párhuzamos munkákat. Sajnos azonban ezek a tervek nem voltak eléggé átfogóak. Csak azokat a bibliográfiákat vették fel, amelyeket a műszaki könyvtárak önállóan vagy a Lenin Könyvtárral karöltve adtak ki. Ennek következtében nem volt kiküszöbölhető a műszaki, a megyei és más könyvtárak munkájából a párhuzamosság. Így 1950-1953-ban jó egy néhány "Mit olvasson az esztergályos?" című és számos más hasonló ajánló jegyzék jelent meg. A párhuzamosságot különösen a műszaki könyvtárak és a tájékoztatói szervek bibliográfiáinál és a folyó bibliográfiai kiadványoknál lehetett megfigyelni.

Ebből következik, hogy az összesített tervekben fel kell tüntetni minden műszaki bibliográfiát, függetlenül attól, hogy műszaki könyvtár, általános jellegű könyvtár, vagy tájékoztatói szerv készíti-e. Fel kell tehát venni a Szaltukov-Scsedrin Könyvtár és a Lenin Könyvtár bibliográfiáit is, kiváltképpen az utóbbi kiadásában megjelenő "Ujjonnan beszerzett külföldi könyvek jegyzéke" /Informacionnój bjulleten' novűh inosztrannűh knjig, posztupivsih v biblioteku/ c. kiadványt, amelyben műszaki és műszaki tudományos irodalom is szerepel. A tervnek fel kell vennie a Külföldi Irodalom Állami Könyvtárának /Vszeszojuznaja goszudarsztvennaja biblioteka inosztrannoj literaturu/ a külföldi műszaki irodalmat tartalmazó folyamatos központi címjegyzékét, a különböző szakmák részére, a köztársasági, határterületi és megyei könyvtárak által kiadásra tervezett ajánló bibliográfiákat, továbbá a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának hálózatához tartozó könyvtárak, a különböző Technika Házai, vagy Műszaki Tudományos Propaganda Házai /például a leningrádi, a luganszki, a sztalinói, a magadani, az appatiti/ bibliográfiáit éppugy, mint a központi műszaki tájékoztatói intézetek, illetve irodák kiadványait. A tervezés során figyelembe kell venni az Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Tájékoztató Intézet /Vszeszojuznűj inosztitut naucsnoj i tehniczeszkij informacii - VINITI/ referáló folyóiratait, amelyekben majdnem valamennyi műszaki terület irodalma szerepel, valamint az Épi-

tészeti Akadémia "Sztroitel'sztvo i architektura" című referáló folyóiratát és még több más referáló kiadványt. Ennek ellenére gondolni kell arra, hogy a referáló folyóiratok egyáltalán nem zárják ki szakbibliográfiák szerkesztését ugyanazon a szakterületen, mivel az előbbieket elég késve jelennek meg és inkább tudományos dolgozók számára készülnek és kevés irodalmat közölnek, ami közvetlenül a termeléssel függ össze.

Az össz-szövetségi műszaki bibliográfiai terv összeállításakor a GPNTB-nek a lehető legnagyobb teljességgel kell figyelembe vennie a különféle könyvtárak által kiadásra tervezett mindenféle műszaki bibliográfiát, akár elkészült, akár csak előkészületben van. A terv alapjául a GPNTB és fiókontézetének bibliográfiai terve szolgál. Ez a terv felöleli a szovjet bányászati, kohászati, gépgyártási, fémtechnológiai, energetikai irodalom bibliográfiáját, a szovjet és külföldi olajipari, a traktor- és mezőgazdasági gépipari és a könnyűipari irodalom bibliográfiáját. Tervezik külföldi műszaki tudományos folyóiratok cikkei bibliográfiáinak cédula-alakban való kiadását, a különféle szerveknél, könyvtáraknál készült fordítások havi jegyzékeinek, a Külföldi műszaki időszaki sajtó /Zarubezsnaja tehnicseszkaja periodika/ c. kézikönyv kiadását. Ez utóbbi külföldi folyóiratok bibliográfiai adatait és ismertetését tartalmazná. A terv felöleli olyan retrospektív bibliográfiák készítését a szovjet és a külföldi irodalomból, amelyek a hétéves terv időszerű problémáival - pl. automatizálással és távirányítással stb. - foglalkoznak.

Jelentős szerephez jutnak a tervben az egyes szakmák számára kiadandó ajánló jegyzékek.

Sok más könyvtár is szolgáltatott értékes adatokat, amelyek méltók arra, hogy az össz-szövetségi tervbe felvételt nyerjenek. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Szibériai Fiókontézete mellett működő novoszibirszki Állami Nyilvános Tudományos Műszaki Könyvtár /az egykori Állami Tudományos Könyvtár/* azt tervezi, hogy az eddigi referáló kiadványok helyett kartonokat fog kiadni, amelyekhez mikrofilmeket, vagy mikrokártyákat mellékel; bibliográfiai sorozatot ad ki szovjet és külföldi irodalom alapján műanyagok felhasználásáról, ipargazdasági kérdésekről; anyagot szolgáltat a Szibéria földtanát tárgyaló gyűjteményes kötetekhez, amelyeket a Szovjetunió Tudományos Akadémiája ad ki stb. Nagyszabású távlati tervet készített a Hajógyártási és a Fa- és Papíripari Központi Műszaki Könyvtár is /az első tevékenyen összehangolja a hajógyártási intézmények könyvtárainak munkáját/. Nagyszabású bibliográfiai tevékenység szerepel a Központi Politechnikai Könyvtárnak /Central'naja politehniczeszkaja biblioteka/, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő kémiai és rádióelektronikai bizottság, valamint a mérték- és műszerügyi bizottság központi könyvtárainak, egyes népgazdasági tanácsok, tudományos kutatóintézetek és vállalatok könyvtárainak terveiben.

Sok érdekes téma szerepel a Szovjetunió és a szövetségi köztársaságok akadémiai hálózataihoz tartozó tudományos könyvtárak bibliográfiai terveiben: víztárolók, gázturbinák, Diesel-motorok, félvezetők, kémiai kinetika és katalízis, ferromágneses anyagok és alkalmazásuk számológépeknél, ritka földfémek, önműkö-

* V.3.: Könyvtári Figyelő. 5.évf. 1959. 2.sz. 70.p.

dő szabályozás, matematikai modellek, szikraforgácsolás stb.

Érkeztek érdekes adatok egyének bibliográfiai munkájáról is. Így például E.F.FEDOROV mérnök husz évig tartó munkával összeállította az utolsó 40 év szovjet geodéziai irodalmának bibliográfiáját. Tudásunk szerint hasonló geodéziai bibliográfia nincsen. V.Sz. SZMETANICS mérnök 2000 tételből álló bibliográfiát állított össze szovjetunióbeli víztárolók tervezésének, építésének, üzemeltetésének és vizsgálatának kérdéseiről.

A különféle könyvtárakban kiadásra tervezett munkák között vannak azonos tárgyak is. Több könyvtár tervezi bibliográfia készítését az alábbi témákról: ultrahang, önműködő szabályozás az iparban, szikraforgácsolás, ritka földfémek stb. Számos bibliográfiát terveznek, amelyek részben fedik egymást. Egyes bibliográfiák címéből viszont feltételezni lehet, hogy ezek is párhuzamos munkák lesznek.

A párhuzamosság előfordul a tájékoztató jellegű bibliográfiai kiadványoknál is. Azonos anyag szerepel az új beszerzések jegyzékeiben. Az iparági könyvtárak tájékoztató jellegű bibliográfiai kiadványai egymást ismétlik, főként az általános, illetve a határterületek irodalmát illetően.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nem minden azonos tárgy bibliográfia egyúttal felesleges párhuzamos kiadvány is. Készülhetnek bibliográfiák egy tárgyról különféle olvasórétegek - szakmunkások, mérnökök, tudományos dolgozók - számára. Egy iparág egészét felölelő bibliográfiába gyakran felveszik azt az irodalmat is, ami csak egy szűkebb témára vonatkozik. Az is előfordul, hogy az azonos című bibliográfiák közül az egyik a szovjet, a másik a külföldi irodalmat, vagy pedig eltérő időszakok irodalmát tartalmazza. Párhuzamos munkának tehát csak az a bibliográfia tekinthető, amely azonos tárgy, azonos nyelven, azonos időszakban megjelent műveket vesz fel és azonos olvasó kategória számára készül.

Az átfedéseket elsősorban azzal magyarázhatjuk, hogy a könyvtárak tájékoztatlanok a folyamatban lévő munkálatokról, más esetekben viszont azzal, hogy egyes bibliográfiák túl lassan készülnek, vagy pedig nem kielégítő színvonalúak.

Meg kell vizsgálni tehát a már elkészült és a tervezett bibliográfiákat a párhuzamos munkák kiküszöbölése és a legteljesebb összehangolás biztosítása végett. Erre a leghatékonyabb eljárásnak a könyvtárak és a tájékoztatási szervezetek együttműködése látszik. Az ilyenféle együttműködés a gyakorlatban igen elterjedt. Így már 1939-ben megjelent egy nagyszabású szakbibliográfiai jegyzék Uralo-Kuzneckij kombinát /Az ural-kuznecki kombinát/ címmel. Összeállításában részt vett a Szovjetunió Tervhivatalának Ural-kuznecki bizottsága, a Kommunista Akadémia Könyvtára, az Állami Tudományos Könyvtár, az Össz-szövetségi Lenin Mezőgazdasági Akadémia Könyvtára és az Össz-szövetségi Könyvkamara. Sok bibliográfiát készített az Állami Tudományos Könyvtár is más szakkönyvtárakkal együttműködve. Így a havonta megjelenő Novosztij tehniczeszkoj literaturü /Műszaki irodalmi újdonságok/ c. bibliográfiai sorozat összeállításában a háboru előtti időszakban számos tudományos könyvtár vett részt. A VINITI a Vaskohászati Központi Tájékoztatói Intézettel együttműködve adja ki 1958 óta az Ékszipressz információja /Gyors tájékoztató/ sorozatban a vaskohászati irodalom kurrens bibliográfiáját. A Voennomorszkaja literatura /Haditengerészeti irodalom/ c. havonta megjelenő bibliográfiát 1959-ig a Haditengerészeti Központi Könyvtár és a Haditengerészeti Hajógyár-

tási Akadémia közösen adták ki.

A külföldi országok bibliográfiai gyakorlatában is van példa szervezetek és könyvtárak együttműködésére bibliográfiai összeállításában. Így például az Electrical Engineering Abstracts című angol elektrotechnikai referáló folyóiratot öt szervezet készíti. A sarkvidékre vonatkozó elsőrendű fontosságú bibliográfiai kézikönyvet az Északamerikai Sarkkutató Intézet sok könyvtár, tudományos intézmény és hatóság közreműködésével állította össze.

Ha könyvtárak, illetve tájékoztatási intézmények együttműködnek bibliográfiai összeállításában, lehetőség van a jobb minőségű munkára. 1956-ig például az Építésügyi Központi Tudományos Könyvtár havi gyarapodási jegyzékében mintegy 300 hazai és külföldi bibliográfiai tétel szerepelt. Miután a jegyzéket egyesítették a Bibliograficeszkij ukazatel' tekucsej otecsestvennoj literaturu /Kurrens hazai irodalom bibliográfiája/ c. kiadvány Sztoitel'naja promüslennoszt' /Építőipar/ c. sorozatával, terjedelme megsokszorozódott, tematikája kibővült, az annotált irodalom mennyisége megnövekedett.

Különösen nagyon fontos a könyvtárak összefogása, ha munkások számára készítenek ajánló bibliográfiát. Részt kell ebben venniük a vállalati szakkönyvtárosoknak, hiszen ők közvetlenül érintkeznek a munkásokkal, akik számára végül is a bibliográfia készül.

A könyvtárak és tájékoztatási intézmények együttműködésének különféle formái vannak. Ha olyan bibliográfia készül, amely a technika egy-egy nagy fejezetét, vagy egy egész iparágat ölel fel, a munkát témák szerint lehet megosztani. Így például, ha kohászati bibliográfiát állítanak össze, akkor az egyes szakkönyvtárak annak a fejezetnek az összeállítását vállalhatják magukra, amely közvetlenül kapcsolódik tevékenységükhöz. Folyó bibliográfia szerkesztése esetén többféle megoldás kínálkozik a munka elhatárolására. Egyik esetben irodalmi műfajok /könyvek, folyóiratok, szerzői tanúsítványok, szabványok stb./ szerint osztható fel a munka, másik esetben a folyóiratokat osztják el, további esetben különválasztható a szovjet és a külföldi irodalom, vagy egyes országok irodalmának feldolgozása stb. Egyes könyvtárak, illetve tájékoztatási intézmények vállalhatják az anyag összeállítását, máskor, ha erre van lehetőségük, a szerkesztést, ismét mások a mutatók készítését stb.

A könyvtárak együttműködése bibliográfiai készítésében nagy lehetőségeket tár fel az országban folyó műszaki bibliográfiai munka terjedelmének növelésére. Véleményünk szerint csak a könyvtárak és tájékoztatási szervezetek együttes erőfeszítése tudja megszüntetni a műszaki bibliográfia hiányait és tudja biztosítani a nagy tudományos és gyakorlati jelentőségű bibliográfiai kiadványok további tervszerű megjelentetését.

Mutassunk be egy példát. 1959-ben a Minisztériumközi Állandó Vasérc Bizottság és a VINITI közös erőfeszítése biztosítani tudta a Zseleznüde rudü /Vaséroek/ című bibliográfia második kötetének megjelenését, amely az 1957-ben megjelent azonos című első kötet folytatása. Ezzel szemben viszont egyetlen könyvtárnak nehéz feladat az irodalom jelenlegi gazdag áradatában az egész irodalmat felölelő bibliográfia összeállítása. Így például a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Félvezető-kutató Intézete 1959-ben kiadta a Naucsnaja literatura po poluprovodnikovüm elektronnüm priboram. /Detektorü i tranzistorü./ /Tudományos irodalom

elektronikus műszerek félvezetőiről. /Detektorok és tranzisztorok.// című bibliográfiáját, amely csak részben folytatása és kiegészítése az 1955-ben megjelent Naucsnaja literatura po poluprovodnikami /Tudományos irodalom a félvezetőről/ c. bibliográfiának. Nyilvánvalóan az intézet nem tudott megbirkózni az egész anyaggal, arra kényszerült, hogy egyes részkérdések irodalmára korlátozza munkáját. Ha más, érdekelt intézmény is közreműködött volna, ez az eset aligha fordulhat elő.

Érezhető a könyvtári tájékoztató munka nyilvántartásának és összehangolásának a szükségessége is. Nagyszámu kérés érkezik nap mint nap iparvállalatoktól, kutató, szerkesztő és tervező intézményektől a nagykönyvtárakba: irodalomjegyzéket kérnek. Irodalomjegyzékeket állít össze a GPNTB, a novoszibirszki Állami Nyilvános Tudományos Műszaki Könyvtár, a Központi Politechnikai Könyvtár, a legtöbb iparági központi könyvtár, a népgazdasági tanácsok, intézetek stb. könyvtárai, a Lenin Könyvtár, a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár, a köztársasági, határterületi és megyei könyvtárak.

Ez a munka, amely a legtöbb esetben bonyolult bibliográfiai kutatást igényel, igen sok időt vesz igénybe és nincsen mindig biztosítva kellő színvonala. Ezenkívül a könyvtárak jelentései arról tamaskodnak, hogy igen sok irodalomjegyzék készül párhuzamosan. Hogy e téren rendet lehessen teremteni, a GPNTB-nek kartotéknyilvántartást kellene felfektetnie a műszaki és természettudományi tárgy irásbeli könyvtári tájékoztatásokról. Ha ilyen nyilvántartás rendelkezésre áll, akkor a könyvtárak előzetesen ellenőrizhetik, nincs-e kész, vagy kidolgozás alatt álló bibliográfiai tájékoztatás a szóban forgó témákról. Kevesebb időbe kerül meggyőződni arról, készült-e már irodalomjegyzék a témáról, mint magát az irodalomjegyzéket összeállítani. A könyvtárak által készített irodalomjegyzékek központi nyilvántartásának gyakorlata évek óta bevált Angliában és más országokban.

Az is természetes, hogy széles körben kell tájékoztatni a vállalatokat, tudományos intézeteket és más intézményeket kiadatlan bibliográfiai jegyzékekről. Ezért különösen jelentős ilyen tárgyú bibliográfiák kiadása.

Befejezésül közöljük elgondolásainkat az össz-szövetségi műszaki bibliográfiai tervezés és összehangolás további szervezéséről. Ha figyelembe vesszük a feladat méreteit, véleményünk szerint legcélszerűbb, ha a népgazdasági tanácsok és a szövetséges köztársaságok műszaki-tudományos bizottságai összegyűjtik a területükre vonatkozó adatokat és az általuk elkészített terveket megküldik a GPNTB-nek.

A GPNTB kiegészíti a terveket a többi könyvtárhálózathoz tartozó könyvtárak és szervek adataival. Ilyen könyvtárak a központi iparági könyvtárak /a Közlekedés és Póstaügyi Minisztérium, a Minisztertanács mellett működő vegyipari Bizottság stb./ a Lenin Könyvtár, a Külföldi Irodalom Állami Össz-szövetségi Könyvtára, a Tudományos Akadémia könyvtárhálózatának tagjai, a VINITI, az Össz-szövetségi Könyvkamara, az egyes felsőoktatási intézmények könyvtárai, stb. A műszaki tudományos egyesületek és a kiadók terveit is fel kell dolgozni a tervezett műszaki bibliográfiák feltárásához. Az összesített tervbe fel kell venni a Vszeszozjuznaja patentno-tehnicscszkaja biblioteka /Össz-szövetségi Szabadalmi-műszaki Könyvtár/ szabadalmi bibliográfiáját és az ehhez hasonló kiadványokat.

Ekként tehát a GPNTB-nek az lenne a feladata, hogy rendszerezze a tervezett műszaki bibliográfiákat, vizsgálja felül a terveket, állapítsa meg a kiadási tervben szereplő időszerűtlen, illetve párhuzamos munkálatokat. A könyvtár javaslatot tehet egyes bibliográfiák elhagyására, viszont mások beiktatására, a fennálló hézagok kitöltésére. Javaslatokat tehet továbbá könyvtárak együttműködésére, kiadásra ajánlhat egyes könyvtárak vagy magánszemélyek által összeállított bibliográfiákat.

A könyvtáraknak a bibliográfiai tervezéshez nyújtandó segítség egyik formája lehetne, ha a GPNTB kidolgozná a szükséges bibliográfiák tematikáját és a témajegyzéket szétküldené az érdekelt könyvtáraknak. A bibliográfiai kiadványok központi tervezésének formái és módszerei kétségkívül tökéletesedni és fejlődni fognak abban a mértékben, amint egyre több tapasztalat halmozódik fel.

Az országos terv összeállítása nagyszabású módszertani kutatómunkát igényel. Elsősorban azt kell megvizsgálni, miféle bibliográfiai anyagra van az iparnak szüksége; fel kell tárni, milyen követelményeket kell támasztani az anyaggyűjtéssel kapcsolatban, milyen szélességben kell az irodalmat átfogni, miféle műfajokat kell figyelembe venni, milyen legyen az annotáció, milyen mutatókra van szükség stb. Kritikailag értékelni kell a meglévő bibliográfiákat, meg kell állapítani, milyen mértékben elégitik ki az olvasót, milyen mértékben ismétli egyik a másikat, ki kell kutatni, melyik a legcélravezetőbb eljárás könyvtárak együttműködésében különféle típusú és rendeltetésű bibliográfiai jegyzékek összeállítása során, meg kell keresni a legújabb és legtökéletesebb sokszorosítási eljárásokat, valamint a terjesztés megfelelő módozatait.

Át kell ugyancsak gondolni a bibliográfiai munkának különféle típusú könyvtárak közötti felosztását. Például egyes tudományágak bibliográfiáinak összeállításával az egyetemi könyvtárakat és az akadémiai intézetek könyvtárait kellene megbizni, a műszaki önképzésre szolgáló ajánló bibliográfiák szerkesztésével a nagy közművelődési könyvtárakat, a szakmai ajánló bibliográfiák kidolgozásával a műszaki könyvtárakat stb. Nem vitás, hogy a műszaki könyvtárak egyesült erőfeszítéssel ki fogják küszöbölni azokat a fogyatékoságokat, amelyekre az SZKP KB határozata rámutatott.